

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาสังคมเกิดขึ้นตั้งแต่มนุษย์เริ่มอยู่รวมกันเป็นสังคม จากสมัยสังคมดั้งเดิม (Primitive Society) มนุษย์สามารถดำรงชีวิตตามธรรมชาติ ผลผลิตที่ได้จากธรรมชาติคนในชุมชนทุกคนจะมีส่วนร่วมช่วยกันใช้และช่วยกันดูแล โดยที่ไม่มีใครอ้างกรรมสิทธิ์การเป็นเจ้าของ แต่เมื่อขนาดของสังคมมีความหนาแน่นมากขึ้นในขณะที่ยังตามธรรมชาติเริ่มมีจำนวนน้อยลง จากการเร่ร่อนหาของป่ามายังชีพ มนุษย์เริ่มมีการวางรกรากอยู่กับที่ มีการจับจองที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ มีการขยายตัวของกำลังการผลิต มีการแบ่งงานกันทำตามบทบาทและหน้าที่ การแบ่งกลุ่มงานและอ้างกรรมสิทธิ์การถือครองก็เริ่มมีปรากฏขึ้น ซึ่งนักปรัชญาคนสำคัญอย่างเช่น เองเกิลส์ ได้กล่าวว่าการบังเกิดการถือเอาเอกสิทธิ์ในที่ดินสัตว์เลี้ยง และเครื่องมือการทำงานจะมีสิ่งที่ตามมาคือรากฐานของความเหลื่อมล้ำของความไม่เสมอภาคที่เกิดขึ้นพร้อมกับความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้นกับข้าพหาส^๑ ความแตกต่างระหว่างความมั่งมีกับความยากจน ความแตกต่างที่เกิดจากการครอบครองวัตถุจะนำมาซึ่งการแบ่งกลุ่มชนชั้น (Class, Social) เช่น ชนชั้นนายทุน ชนชั้นกรรมกรหรือแม้กระทั่งรัฐ ซึ่งก็เป็นเครื่องมือของชนชั้นนำในอีกรูปแบบหนึ่ง ที่มีไว้เพื่อสร้างความต้องการ กฎหมาย และจริยธรรม เพื่อรองรับหน้าที่หรือฐานะอันชอบธรรมถูกต้องตามกฎหมายของชนชั้นนำ เพื่อสร้างระบบการเอารัดเอาเปรียบ (Systematic Exploitation) ตลอดถึงมีไว้เพื่อรักษาสถานภาพ รักษาอำนาจ และความมั่งมีแห่งตน

สำหรับปัญหาดังกล่าว เพลโตได้เสนอแนวคิดเรื่องรัฐใหม่ในอุดมคติ จึงเป็นรัฐที่มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ความเที่ยงธรรมหรือความยุติธรรมในสังคม โดยรัฐดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ปกครองของรัฐจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และคุณธรรมหรือที่เพลโตเรียกว่า กษัตริย์นักปรัชญา (Philosopher king)^๒ เท่านั้น ซึ่งไม่แตกต่างกับแนวคิดของ โทมัส มอร์ ที่มีบริบทของชีวิตใกล้เคียงกับเพลโต ที่ได้วิเคราะห์วิจารณ์ความชั่วร้ายที่รุ่มร่าวสังคมในสมัยนั้น ว่าเกิดจากปัญหาการครองที่ดินและระบบเศรษฐกิจ เขาได้ตำหนิสังคมที่สร้างความขาดแคลนอาชญากรรมและสงคราม ว่าเป็นปัญหาสังคมที่เกิดจากการมีทรัพย์สินส่วนตัว โดยกฎหมายไม่สามารถทำให้สังคมสงบสุขได้จริง ดังข้อความที่ปรากฏในยูโทเปียว่า “ตราบเท่าที่ยังมีทรัพย์สินส่วนตัวอยู่ ตราบเท่าที่เงินยังเป็นมาตรฐานของทุกสิ่งทุกอย่างอยู่แล้ว ข้าพเจ้าก็ไม่เชื่อว่า จะมีรัฐใดที่มีการปกครองกันอย่างยุติธรรมหรือมีความสุขได้”^๓

แนวคิดนี้มีนักปรัชญาตะวันตกอย่างรุสโซที่ไม่เห็นด้วยกับการยอมรับให้เอกชนกลุ่มใดสะสมทรัพย์สินส่วนตัวไว้มากๆ แม้ว่าเหตุผลของรุสโซจะเน้นทางการเมืองมากกว่าทางเศรษฐกิจ คือเกรงว่าจะเกิดความไม่เท่าเทียมกันในหมู่พลเมืองซึ่งเป็นความขัดแย้งกับความคิดแบบประชาธิปไตย ความคิดนี้พวกสังคมนิยมจะนำไปพิจารณาในแง่ที่ว่า ความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานสำคัญของสังคม ศักยภาพของปัจเจกชนจะพัฒนาได้อย่างเสรีก็แต่ในสภาวะแวดล้อมที่มีความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจเท่านั้น ด้วยเหตุนี้สังคมนิยมจึงเป็นทั้งอุดมคติทางการเมืองและเศรษฐกิจ กล่าวคือ สวัสดิการของประชาชนผูกพันอยู่กับรัฐ ถ้ารัฐดีประชาชนก็ดีไปด้วย ผลประโยชน์ของรัฐกับผลประโยชน์ของประชาชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้น

^๑ เดชา รัตตโยธิน, *วิวัฒนาการทางสังคมลัทธิวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์*, หน้า ๓๖.

^๒ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ปรัชญากรีก : ปอเกิดภูมิปัญญาตะวันตก*, หน้า ๒๐๗.

^๓ มอร์ โทมัส, *ยูโทเปีย*, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๘๓.

ประชาชนจึงต้องผลิตให้ได้เต็มความสามารถทุกคน เพื่อชีวิตที่ดีที่ทุกคนจะได้รับจากการแบ่งปันผลประโยชน์ จากกำลังการผลิตดังกล่าว ซึ่งแนวคิดนี้เป็นแนวคิดพื้นฐานของนักสังคมนิยมคนสำคัญในยุคถัดมาคือ คาร์ล มาร์ก ที่มีความเห็นว่า มนุษย์และชีวิตทางสังคมเป็นวัตถุอย่างหนึ่งย่อมมีการเคลื่อนไหวจึงต้องยึดหลักการวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ โดยเขามองว่ามนุษย์ในสังคมแต่ละยุคต่างทำการผลิต จากนั้นความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เหมาะสมกับสังคมยุคนั้นจึงอุบัติขึ้น เป็นที่มาของรากฐานทางเศรษฐกิจในสังคมซึ่งเป็นสิ่งที่กำหนดสถานะทางสังคม มาร์กได้ค้นพบทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า มีทิศทางหรือลำดับการเปลี่ยนแปลงที่แน่นอน โดยเขาได้ยืนยันว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับพัฒนาการ ๕ ขั้นตอน คือ สังคมดั้งเดิม (Primitive Society) สังคมทาส (Slavery) สังคมศักดินา (Feudalism) สังคมนายทุน (Capitalism) และสังคมนิยม (Socialism)^๔ เขามองว่าสังคมเป็นสิ่งที่เคลื่อนที่ไปเรื่อยๆ ของพลังที่ต่อต้านขัดแย้งกัน (Antithetical Forces)^๕ โดยเชื่อว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งหมด ล้วนเป็นกระบวนการต่อสู้ขัดแย้งกันทางชนชั้น (Class Struggle)^๖ ด้วยจุดประสงค์เพียงเพื่อการครอบครองผลผลิตของระหว่างชนชั้นปกครองกับชนชั้นผู้ถูกปกครอง ซึ่งในปัจจุบันเป็นยุคลำดับขั้นของสังคมนิยม ผู้เป็นทนายทาสต่อมาจากระบบเจ้าทาสและระบบขุนนางศักดินา เป็นระบบที่ผลผลิตหรือกำไรจะมีคุณค่าสำคัญกว่ามนุษย์ มีการขูดรีดเอามูลค่าส่วนเกิน (Surplus Value)^๗ ดังนั้นมาร์กจึงพยายามแสวงหาวิธีการที่จะสร้างสังคมใหม่ที่ปราศจากความอยุติธรรมและความไม่เท่าเทียมกัน โดยเขาพยายามเสนอแนะให้มนุษย์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จัดระบบชนชั้นทางสังคมออกไป เพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเท่าเทียม

ในพุทธปรัชญาเถรวาทก็มีลักษณะชนชั้นวรรณะ เชื้อกรรมสอนให้กระทำความดี เน้นการพึ่งตนเอง เน้นการพัฒนาสติปัญญา และยังต่อต้านอำนาจลบล้างบาปจากพระเจ้า^๘ ซึ่งก็เข้าลักษณะศาสนาที่แท้จริงในทัศนะของคอมมิวนิสต์ที่ว่า ศีลธรรมของลัทธิคอมมิวนิสต์นั้นมีอยู่แน่นอน เพียงแต่ศีลธรรมที่แท้จริงนั้นจะต้องอยู่เหนือชนชั้น เรากล่าวว่าหลักศีลธรรมของเรา คือ อะไรก็ได้ที่ช่วยทำลายกำจัดสังคมรีดนาทาเร้นกดขี่ขูดรีดเอารัดเอาเปรียบแบบเก่า และพร้อมกับช่วยปกป้องเชิดชูผู้ชนอาบเหงื่อต่างน้ำทั้งหลาย...^๙ หรือแม้แต่ในระบบสังคมสงฆ์ก็เป็นสังคมอุดมคติที่พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งขึ้น ทรงออกแบบวางระบบสังคมด้วยพระองค์เอง โดยมีจุดประสงค์เพื่อแก้ไขความเหลื่อมล้ำทางสังคม^{๑๐} เป็นสังคมที่เกิดจากการปฏิรูปหลักหนีจากวัฒนธรรม

^๔ ชาญ กรัสนัยบุระ, **วัฒนาการความคิดสังคมนิยม**, (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์, ๒๕๑๓), หน้า ๒๔, และ สุภา ศิริमानนท์, **แคปิตลิสซึม**, (พระนคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๑๓), หน้า ๒๓.

^๕ จามรี พิทักษ์วงศ์, **แนวความคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๒.

^๖ Karl Marx and Frederick Engels, **Selected Works, Vol.๑**, pp. ๑๐๘-๑๐๙. และดู คาร์ล มาร์กซ์ , เฟรดริค เองเงิลส์, **คำประกาศแห่งความเสมอภาค**, แปลโดย องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๗), หน้า ๑๓-๑๔.

^๗ คาร์ล มาร์กซ์, **Das Kapital ว่าด้วยทุน เศรษฐศาสตร์การเมืองวิพากษ์ เล่ม ๑**, แปลโดย เมธี เอี่ยมวราร, (กรุงเทพฯ: อักษรพิทยา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๓๑-๒๓๒.

^๘ สุพจน์ ด้านตระกูล, **พุทธศาสนากับคอมมิวนิสต์**, หน้า ๔๐, ๕๑-๕๒.

^๙ พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดปรัชญาการเมืองของคาร์ล มาร์กซ์”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๖๙-๗๐.

^{๑๐} อาร์ เอ็น แครวว์ ฮันท์, **วิเคราะห์ลัทธิคอมมิวนิสต์**, แปลโดย ฉันทิมา อ่องสุริย์, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), หน้า ๑๖๔-๑๖๕.

^{๑๑} โสภณ ศรีภักษดาพร, **ความคิดเรื่องมนุษย์ในพุทธปรัชญา**, (กรุงเทพฯ: รายงานการวิจัยมหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๓๑), หน้า ๑๘๗.

ประเพณีและความเชื่อเก่าๆ ดังจะเห็นได้จากในสมัยพุทธกาลเป็นยุคที่ถูกครอบงำจากศาสนาพราหมณ์^{๑๒} ด้วยเชื่อว่าพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร ซึ่งแต่ละคนต้องปฏิบัติตามวรรณะของตนอย่างเคร่งครัด^{๑๓} ถือว่าวรรณะเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด เป็นความศักดิ์สิทธิ์ที่จะเปลี่ยนแปลงไม่ได้^{๑๔} ทำให้เกิดการกดขี่เอารัดเอาเปรียบหรือการแบ่งแยกเกลียดชังกัน ซึ่งพระองค์ก็ได้ตรัสแย้งคัดค้านระบบวรรณะด้วยหลักกรรม^{๑๕} และทรงไม่ให้ยึดมั่นหรือเห็นแก่ตัวไม่ให้สะสมส่วนเกิน ไม่เอาเปรียบกดขี่ขูดรีดซึ่งกันและกัน ลักษณะที่คล้ายคลึงดังกล่าว พบได้จากข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์โดยภาพรวม เช่น

๑. ใช้ระบบทรัพย์สินของสงฆ์ส่วนรวม หลักการนี้ป้องกันการสะสมส่วนเกิน และแสดงสิทธิความเป็นเจ้าของร่วมกัน^{๑๖} เป็นหลักประกันความมั่นใจในกรณีมีหรือไม่มีอย่างเท่าเทียมกัน

๒. การสละทรัพย์สินและระบบครอบครัว หลักการนี้เป็นการสลายอัตลักษณ์ตัวตนที่เคยยึดถือทำให้ทุกคนก่อนจะบวชมีความเท่าเทียมกันในทุกๆ มิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านวัตถุ ฐานะ ยศ เชื้อชาติ ทั้งทุกอย่างเข้ามาสู่เพศบรรพชิต

๓. ความเสมอภาคและยุติธรรม แนวคิดนี้ปรากฏเป็นจริงได้ด้วยหลักพระธรรมวินัยที่ต้องปฏิบัติเหมือนกัน เช่น การโกนผม การยิกระบบพรรษา การอุปโลกน์ เป็นต้น คนที่มาบวชเป็นกษัตริย์หรือพราหมณ์ก็ตาม ก็จะต้องปฏิบัติเหมือนกันไม่มีอภิสิทธิ์ จะต้องปฏิบัติรับรู้อบรมร่วมกัน ซึ่งจัดได้ว่าเป็นวิธีการสลายชนชั้นวรรณะได้อย่างเด็ดขาด

๔. การใช้สอยตามความต้องการและเท่าที่จำเป็น พระสงฆ์มีทรัพย์สินส่วนตัวเพียงอัฐบริวาร ๘ อย่าง คือ สบง จีวร สังฆาฏิ บาตร มืดโกนหรือมิดตัดเล็บ เข็ม ประคดเอว กระบอกรองน้ำ^{๑๗} ซึ่งไม่ได้มีราคาอะไรมาก ส่วนในการใช้ปัจจัย ๔ ก็เป็นเพียงสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตเท่านั้น เช่น อาหารบิณฑบาต^{๑๘} ไม่ได้เป็นไปเพื่อการสะสมหรือเป็นอาชีพที่หวังกำไร ไม่ได้ทำให้ใครเดือดร้อน ไม่ใช่การรับจ้างแล้วได้มาหรือตกเป็น

^{๑๒} ความปรารถนาที่จะเป็นผู้อยู่ร่วมกับพระพรหม ดูเพิ่มเติมใน ที.สี. (ไทย) ๙/๕๑๘/๒๓๐.

^{๑๓} สมบัติ จันทวงศ์ และ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, **ปรัชญาการเมือง หน่วยที่ ๘-๑๕: ปรัชญาผู้ปกครองในคัมภีร์อรรถศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๖๒๓.

^{๑๔} พระเจ้าทรงสร้างพราหมณ์ กษัตริย์ ไวศยะและศูทร จากพระโอษฐ์ พระพาหา พระเพล่า และพระบาทตามลำดับ ดูเพิ่มเติมใน ปรีชา ช่างขวัญยืน, **ระบบปรัชญาการเมืองในมานวธรรมศาสตร์**, (กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๒๐.

^{๑๕} เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิดมีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยเราทำกรรมใดไว้จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๙๙-๑๐๐.

^{๑๖} วิภัก คือทำให้เป็นของสองเจ้าของ คือ ขอให้ภิกษุสามเณรอุปถัมภ์กันเป็นเจ้าของ ยกให้แก่ผู้อื่นให้ผู้อื่นมีกรรมสิทธิ์ร่วม วิ.อ. (ไทย) ๒/๔๖๙/๑๔๖-๑๕๕.

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๓.

^{๑๘} บทอาหาเรปฏิกูลสัญญาและจตุตถาวุฏฐาน, ธาตุปะฏิกูลจะบังจะเวกขณะปาฐะ เป็นบทที่พระสงฆ์จะสวดหรือพิจารณาก่อนการใช้สอยปัจจัย ๔ ดูเพิ่มเติมใน พระครูอรุณธรรมรังษี, **มนต์พิธีแปล**, (กรุงเทพฯ: อักษรสมัย, มปป.), หน้า ๑๘, และ ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๗๕/๙๕.

เครื่องมือบริหารของใคร มีความเป็นอิสระภาพ, ที่อยู่อาศัย ก็ทรงอนุญาตขนาดกว้าง ๗ คืบ ยาว ๑๒ คืบ^{๑๙} ซึ่งเป็นการป้องกันความหรรษาฟุ่มเฟือย, เครื่องนุ่งห่ม ก็ทรงให้ใช้ผ้าบังสุกุลหรือผ้าห่อศพได้เพียง ๓ ผืน^{๒๐}, ยารักษาโรค ก็ทรงให้แสวงหายาเท่าที่หาได้ และเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยก็ต้องดูแลรักษาช่วยเหลือไม่ทอดทิ้งกัน

จากข้อสรุปดังกล่าว จะเห็นได้ว่าระบบสังคมสงฆ์ เป็นภาพลักษณ์แห่งความสำเร็จของแนวคิดสังคมนิยมที่สมบูรณ์แบบ กล่าวคือ มีการใช้ระบบทรัพย์สินส่วนรวม มีระบบการแบ่งปัน มีความเสมอภาคและยุติธรรมทุกฝ่าย มุ่งเห็นแก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มักน้อยสันโดษ ไม่มีชนชั้นวรรณะ ไม่มีผู้ปกครองบังคับบัญชา เป็นสังคมที่พึ่งพาอาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งก็ตรงกับลักษณะลำดับขั้นสุดท้ายของสังคมนิยมที่จะมีการยกเลิกระบอบรัฐคือ คงเหลือแต่การปกครองตนเอง เป็นวิธีการยกเลิกรัฐมิให้อยู่เหนือสังคม สมาชิกทุกคนมีสิทธิตัดสินกำหนดนโยบาย มีบทบาทหน้าที่เสมอภาคเทียมกัน และนั่นเป็นประชาธิปไตยสังคมนิยมอย่างสมบูรณ์^{๒๑} ดังนั้นประเด็นการวิจัยที่ต้องการยืนยันคือ แนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสเป็นประชาธิปไตยสังคมนิยมอย่างสมบูรณ์ “ธัมมิกสังคมนิยม” เป็นการเสนอแนวคิดในการสร้างสังคมนิยมตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ ที่นำแนวคิดทางสังคมและการเมืองในพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ช่วยตอบปัญหาด้านการปกครองนั้นไม่ใช่แค่ปกครองภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการปกครองจากภายในให้มีคุณธรรมจริยธรรมตามกระบวนการ “ไตรสิกขา” โดยการพัฒนาคนใน ๓ ด้านคือ ด้านพฤติกรรม หรือศีล ด้านจิตใจหรือสมาธิ และด้านปัญญาหรือสติปัญญา ทั้งในระดับปัจเจก และระดับชุมชน และได้นำเสนอภายใต้หลักศาสนธรรมเพื่อให้บุคคลเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งอันเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ และ ซึ่งท่านพุทธทาสยังอยู่เสมอว่า “การเมืองคือศีลธรรม” และการเมือง (Politics) มีความหมายเกี่ยวกับ “คนมาก” ดังนั้น ปัญหาทางสังคมที่ท่านพุทธทาสได้แก้ไขคือ

ก. ปัญหาของคนหมู่มากที่ต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ท่าน มองว่าการแก้ปัญหาที่เกิดจากคนมากได้ก็คือ ระบบอันหนึ่งทางศีลธรรม หรือทางศาสนา ท่านมองว่าไม่มีอะไรในโลกนี้ที่ไม่ใช่ศีลธรรมการเมืองเป็นส่วนที่สำคัญของสังคม ดังนั้นระบบการเมืองที่แท้ก็คือ ศีลธรรม ถ้าระบบการเมืองถูกต้อง นั่นคือศีลธรรมที่มีแล้วนั้นถูกต้อง ระบบการเมืองไหนประกอบไปด้วยศีลธรรม จึงจะเรียกว่า “ธัมมิกสังคม” และระบบธัมมิกสังคม คือระบบที่ประกอบไปด้วยศีลธรรมยิ่งกว่าระบบใด^{๒๒}

ข. ปัญหาเรื่องสังคมอุดมคติ คำว่า “สังคมนิยม” ส่วนใหญ่จะเป็นที่รู้จักกันในฐานะที่เป็นชื่อหนึ่งของระบบการเมือง หรืออุดมคติทางการเมืองอย่างหนึ่ง แต่ในความหมายตามแนวคิดของท่านพุทธทาสคือ เป็นสังคมนิยมตามหลักแห่งพระศาสนาที่เป็นศาสนาไหนก็ได้ ที่มีการเป็นอยู่ตามหลักของธรรมชาติเป็นธรรมสัจจะที่เกิดขึ้นเองโดยที่ไม่มีใครสามารถจัดได้ โดยท่านมองว่าในร่างกายคนก็ต้องมีระบบสังคมนิยมจึงรอดมาได้ ในหมู่บ้านก็ต้องมีระบบสังคมนิยมจึงอยู่รอดได้ ในจักวาลก็ต้องมีสังคมนิยม หรือแม้แต่ในสากลจักรวาลมันก็ต้องมีระบบสังคมนิยม การจัดระบบที่ทำให้สังคมเป็นปรกติ จึงเรียกว่า “สังคมนิยม” ส่วนเหตุที่ทำให้เกิดความวุ่นวาย

^{๑๙} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๔๔/๓๘๔.

^{๒๐} ไตรจีวร คือ อันตรวาสก (ผ้านุ่ง) อุตตราสงค์ (ผ้าห่ม) สังฆาฏิ (ผ้าห่มซ้อนนอก) วิ.อ. (ไทย) ๒/๔๕๔/๑๓๙

^{๒๑} สุรพงษ์ ชัยนาม, มาร์กซ์และสังคมนิยม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: ศยาม, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓๓-๑๓๕.

^{๒๒} พุทธทาสภิกขุ “สังคมนิยมตามหลักแห่งศาสนา” ธัมมิกสังคมนิยม โดโนลด์.เคสแวนเนอร์ บรรณาธิการ กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๙. น. ๔๗-๔๙.

ก็จะเป็นเรื่องของการไร้ศีลธรรมในสังคม แต่ก็ยังคงเป็นปัญหาของสังคมนิยมนั่นเอง^{๒๓} ดังนั้น “สังคมนิยม” ตามทัศนะของท่านพุทธทาสจึงแปลว่า เห็นแก่เพื่อนมนุษย์ การไม่เห็นแก่ตัวเอง ไม่เห็นแก่คนเดียว เมื่อใช้คำว่า “ธัมมิก” ประกอบอยู่ด้วย ธัมมิกสังคมนิยม จึงเป็นระบอบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก และประกอบไปด้วยธรรมะ ที่สามารถทำให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ที่ถูกต้องตามธรรมชาติ มีความปรองดอง ความประนีประนอม ความประพติดต่อกันและกันในลักษณะที่ว่าให้มันอยู่ด้วยกันได้ โดยการยอมรับรู้ในความเสมอภาคและเสรีภาพที่มีต่อกัน

การแก้ปัญหาที่เริ่มต้นจากแนวคิดทั้งหมดนั้นเป็นการสร้างระบบการปกครองที่เรียกว่าสังคมนิยม และแนวคิดดังกล่าวมีปรากฏในพระสูตรต่างๆในพระไตรปิฎกและถูกหยิบยกมานำเสนอผ่านแนวคิดของพุทธทาสภิกขุภายใต้ระบบแนวคิดที่เรียกว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” หรือ “สังคมนิยมตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา” ซึ่งเกิดจากผลึกความคิดในการมองเศรษฐกิจ การเมือง สังคมด้วยหลักศาสนธรรม เป็นแนวคิดที่พัฒนาจากการศึกษาพุทธธรรมร่วมกับวิทยาการความรู้สมัยใหม่ที่ผสมผสานกับประสบการณ์ในการเข้าถึงหลักธรรม จากการศึกษาปฏิบัติ และการได้สัมผัสกับชุมชนอย่างใกล้ชิด “ธัมมิกสังคมนิยม” จึงเป็นแนวคิดทางสังคมที่สามารถอธิบายการเมือง เศรษฐกิจและสังคมได้อย่างแหลมคม และแตกต่างจากแนวคิดทางสังคมแนวโลกวิสัย (Secularization) อื่นๆ ซึ่งพุทธทาสภิกขุได้ชี้ชัดว่า การเมืองคือศีลธรรม และนักการเมืองต้องมีธรรมะ ต้องมีระดับคุณธรรมสูงกว่าประชาชนโดยทั่วไป

จากลักษณะแนวคิดทางสังคมที่ปรากฏในพระสูตรต่างๆและถูกนำมาประยุกต์ใช้ใน ธัมมิกสังคมนิยม ดังที่กล่าวมาข้างต้น จากข้อมูลหลักฐานและข้ออ้างเหตุผล รวมทั้งแนวปฏิบัติและผลลัพธ์ที่ปรากฏ แม้จะยืนยันได้ว่าแนวคิดทางสังคมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะสังคมสงฆ์มีลักษณะคล้ายคลึงระบบสังคมนิยม ก็ตาม แต่ก็ยังปรากฏหลักคำสอนบางอย่างที่สามารถตีความว่ามีหลักประชาธิปไตยปรากฏรวมอยู่ด้วย จึงเป็นคำถามที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะการศึกษาวิเคราะห์ว่าแนวคิดทางสังคมที่ปรากฏในพุทธปรัชญาเถรวาทว่ามีแนวคิดทฤษฎีหรือหลักคำสอนใดบ้างที่มีส่วนคล้ายคลึงหรือเป็นแนวคิดของสังคมนิยม บทบาทหน้าที่และเป้าหมายอย่างไรที่จะยืนยันว่าเป็นแนวคิดสังคมนิยม และมีหลักเกณฑ์พิจารณาตัดสินกันอย่างไร เป็นแนวคิดที่เหมือนและแตกต่างจากแนวคิดของนักสังคมนิยมในอดีตและในปัจจุบันนี้มากน้อยอย่างไร แนวคิดเหล่านั้นเกิดขึ้นจากเหตุผลและภายใต้อิทธิพลของสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมใดหรือไม่ และจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันได้อย่างไร

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสังคมนิยมในปรัชญาตะวันตก
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสังคมนิยมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมนิยมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔-๔๖.

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมนิยมตามแนวพุทธเถรวาทโดยใช้กรอบแนวคิดสังคมนิยมของเพลโต และสังคมนิยมของ คาร์ล มาร์กซ์ มาเป็นเครื่องมือวิเคราะห์ เนื้อหาส่วนที่ว่าด้วยแนวคิดสังคมนิยมแบบเพลโต จะศึกษาจากผลงานของเพลโต และคาร์ล มาร์กซ์จะศึกษาจากผลงานของคาร์ล มาร์กซ์ เนื้อหาส่วนที่ว่าด้วยสังคมนิยมแบบพุทธปรัชญาเถรวาทจะศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ธัมมิกสังคมนิยม หมายถึง สังคมนิยมที่ประกอบด้วยธรรมะ ต้องเป็นสังคมที่ประกอบด้วยหลักการทางพระพุทธศาสนา มีความเป็นอยู่โดยสอดคล้องสมดุลงกับธรรมชาติ มีการแบ่งปันส่วนเกิน เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ทุกคนในสังคม

อุดมรัฐ หมายถึง รัฐและสังคมในอุดมคติ เป็นรัฐที่มีความยุติธรรมโดยมีหลักการและรูปแบบคือความเท่าเทียม และความเสมอภาคของประชาชนในสังคม การได้รับผลตามส่วนที่พึงได้รับ เป็นระเบียบและถูกต้องเหมาะสม

แนวคิดสังคมนิยม หมายถึง แนวคิดทางปรัชญาสังคมและการเมืองที่เสนอว่าสังคมสำคัญกว่าปัจเจกบุคคล ดังนั้น ในการออกแบบหลักการสำหรับใช้ในการจัดระเบียบสังคมจะต้องคำนึงถึงสังคมมากกว่าปัจเจกบุคคล

เผด็จการ หมายถึง วิธีการปฏิบัติงานหรือการปฏิบัติงานให้เลียบขาดมุ่งหมายถึงเผด็จการทางจิตใจ เป็นเรื่องธรรมะของศาสนา เป็นเผด็จการแกก๊กลิส

พุทธปรัชญาเถรวาท ได้แก่ ปรัชญาทางพุทธศาสนาที่คิดหรือตีความออกมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่น ๆ ของนิกายเถรวาท

สังคมสงฆ์ ได้แก่ พระสาวกหรือพระสงฆ์ที่ได้รับการอุปสมบทและยินยอมโดยสมัครใจที่จะปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า

สังคมโลกียะ ได้แก่ วิถีแห่งสังคมชาวบ้านที่มีเป้าหมายของชีวิตเพื่อกิน กาม เกียรติ อันแสดงนัยยะถึงการมุ่งแสวงหาวัตถุผลผลิตหรือปัจจัย ๔ และสถานะทางสังคมมี ลาภ ยศ สรรเสริญ เป็นต้น

๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) จึงจำเป็นต้องมีการทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยที่สมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้แยกเอกสารดังกล่าวออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ เอกสารวิชาการกับผลงานวิจัย ดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ เอกสาร หนังสือ และตำรา

๑.๕.๑.๑ โดนัล เค สเวลเลอร์ กล่าวถึง ความสำคัญของธัมมิกสังคมนิยมที่มีมนุษย์เป็นพื้นฐาน ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุไว้ว่า ความมีปกติสมดุลงานเป็นธรรมชาติที่ทุกคนทุกชีวิตมีความเห็นอกเห็นใจกันฉันเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บและตาย โดยตระหนักในความที่เกี่ยวของอาศัยและเคารพในประโยชน์สุขส่วนรวม สภาพสังคมเช่นนี้พุทธทาสภิกขุเรียกว่าธัมมิกสังคมนิยม แนวความคิดเรื่องธัมมิกสังคมนิยมมีพื้นฐานมาจากเรื่อง การละอิตตา ตัวกูของกู การอธิบายเรื่อง อิทัปปัจจยตาหรือปฏิเสธสมุบัติของพุทธทาสภิกขุ ทำให้เราเข้าใจสภาวะของธรรมชาติที่ต้องเกื้อกูลแก่ภาวะและสรรพสิ่งจะดำรงตัวมันเองอีกด้วย ความเห็นแก่ตัวทำให้ทุกอย่างพังทลายและย้อนกลับมาทารายตัวเอง การแบ่งโลกเป็นฝักฝ่ายเปรียบเสมือนการล้างโคลนด้วยน้ำโคลนหรือเอาชนะความชั่วด้วยความชั่ว การเปลี่ยนแปลงชีวิตของมนุษย์และโลกอยู่ที่ความเข้าใจได้ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ในคุณค่าความเป็นมนุษย์และความเป็นจริงของสรรพสิ่ง^{๒๔}

๑.๕.๑.๒ พระคชภิกขุ เมธังกร แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาต้องทำให้สมดุลทั้งจิตใจ ร่างกาย และสังคม ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ หมายถึง บุคคลแต่ละคนที่มาอยู่ร่วมกันหากปัจเจกชนคนดีย่อมจะดีขึ้นด้วย เพราะสังคมเกิดจากปัจเจกบุคคลมาอยู่ร่วมกัน การพัฒนาสังคมของท่านพุทธทาสภิกขุจึงมุ่งหมายการพัฒนาคนซึ่งจะเป็นผู้รับผิดชอบจัดการโลกทั้งหมด เป้าหมายของการพัฒนาที่ถูกต้องนั้นท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า มีสันติสุขส่วนบุคคลและมีสันติภาพในส่วนรวมสิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้ด้วยการลด ละ เลิกความเห็นแก่ตัวหรือโดยการมีศีลธรรมของสมาชิกในสังคมเป็นสำคัญ^{๒๕}

๑.๕.๑.๓ ชลธิ์ ยั่งตรง ได้ศึกษาเรื่อง ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ สรุปความได้ว่าความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ มีพื้นฐานความคิดทางพระพุทธศาสนาในกายเถรวาท นอกจากนั้นท่านยังได้นำหลักการบางอย่างของพระพุทธศาสนาในกายเซนและหลักการของคริสต์ศาสนา มาอธิบายความคิดทางการเมืองตามทัศนะของท่าน ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ มีความพลวัตตามสภาพการณ์ทางสังคมและการเมืองที่เป็นอยู่ ในขณะที่ท่านนำเสนอความคิดเฉพาะช่วง พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๙ คุณค่าของความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุอาจจะพิจารณาได้ใน ส่วนด้วยกัน ส่วนแรกในฐานะเป็นหลักการหรือคุณค่าทางด้านจิตใจ ท่านพุทธทาสภิกขุเสนอว่า ระบบการเมืองใดก็ตามถ้าหากประกอบด้วยธรรมแล้วถือว่าเป็นระบบการเมืองที่ถูกต้อง ท่านได้นำเสนอระบบการเมืองแบบธัมมิกสังคมนิยม เป็นระบบการเมืองในอุดมคติของท่าน เราอาจนำความคิดของท่านในส่วนนี้ไปเผยแพร่ เพื่อเป็นฐานความเชื่อหรืออุดมการณ์การเมืองได้ ส่วนที่สองในระบบการเมืองการปกครองที่ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่าการปกครองที่ผู้ปกครองใช้วิธีการปกครองแบบเผด็จการโดยมีธรรมกำกับเป็นการปกครองที่ดีที่สุด แต่อาจมีปัญหาในทางปฏิบัติได้ เนื่องจากสภาพการณ์ทางสังคมและการเมืองในปัจจุบันไม่เอื้ออำนวยต่อแนวความคิดนี้^{๒๖}

๑.๕.๑.๔ ทินพันธุ์ นาคะตะ สรุปแนวคิดทางการเมืองของเพลโตไว้ในหนังสือ นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลกปรัชญาและทฤษฎีทางการเมืองว่า เพลโตถือว่าการปกครองเป็นเรื่องของศิลปะซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อสิ่ง

^{๒๔} โดนัล เค สเวลเลอร์, บทนำ ธัมมิกสังคมนิยม พุทธทาสภิกขุ, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการการศาสนาเพื่อการพัฒนา, ๒๕๒๙), หน้า ๒

^{๒๕} พระคชภิกขุ เมธังกร, การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๕), หน้า ๙.

^{๒๖} ชลธิ์ ยั่งตรง, “ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๕.

ที่ติงามของผู้รับการปกครองโดยมองว่ารัฐก็เหมือนกับจิตใจของคนเราที่ขยายใหญ่ขึ้น ส่วนจิตใจของคนก็เหมือนกับรัฐที่ย่อส่วนลงมา กล่าวคือ รัฐก็เหมือนกับโครงสร้างต่างๆ ที่ไม่มั่นคงระหว่างชนชั้นต่างๆ ประกอบด้วยผู้ปกครองและผู้ช่วยฝ่ายหนึ่งกับชนชั้นที่ถูกปกครองซึ่งประกอบด้วยชนชั้นที่ทำงานหาเงินกับทาสอีกฝ่ายหนึ่ง ขณะเดียวกันจิตใจของคนเราก็ประกอบด้วยโครงสร้างที่มีคุณภาพที่ไม่มั่นคงหรือขัดแย้งกันระหว่างธรรมดาฝ่ายสูง ซึ่งเหตุผลกับการมีจิตใจที่เข้มแข็งอย่างหนึ่ง กับธรรมดาฝ่ายต่ำได้แก่ สัญชาติญาณกับตัณหาอย่างหนึ่งเพื่อการมีชีวิตที่ดีขึ้นจึงควรให้อย่างแรกควบคุมอย่างหลัง^{๒๗}

๑.๕.๑.๕ สมภาร พรหมทา ได้อธิบายว่า สังคมคอมมิวนิสต์เป็นสังคมที่ตั้งขึ้นมาจากสังคมนิยมระบบเศรษฐกิจ ศีลธรรมและสติปัญญาของสังคมเก่า สังคมเก่าเปรียบได้กับมดลูกที่ให้กำเนิดสังคมคอมมิวนิสต์ เมื่อจะสร้างสังคมใหม่ สิ่งที่จะต้องทำลายไม่ใช่เครื่องจักรและความรู้วิทยาการก้าวหน้าหากแต่คือตัวระบบที่ใช้สิ่งเหล่านี้เพื่อจุดมุ่งหมายที่ไม่ยุติธรรม เราต้องแยกให้ออกว่าอะไรคือสิ่งที่ต้องคงไว้ อะไรคือสิ่งที่ต้องกำจัดออกไปเช่น ระบบการแบ่งปัน เป็นต้น ในคอมมิวนิสต์สรุปได้ว่า คนแต่ละคนได้ทำงานเต็มตามความสามารถ แล้วได้รับผลตอบแทนตามความจำเป็น^{๒๘}

๑.๕.๑.๖ เอ็งเกลส์ และเลนิน ได้มองศาสนาที่แท้จริงว่า หลักศีลธรรมของลัทธิคอมมิวนิสต์มีแน่นอน พวกนายทุนกล่าวหาเราชาวคอมมิวนิสต์ว่าไม่ยอมรับนับถือหลักจริยธรรมใดๆ นี่เป็นวิธีปิดกั้นกรรมกรและชาวนาจากความจริงวิธีหนึ่ง หลักศีลธรรมที่มีอยู่ย่อมเป็นหลักศีลธรรมของชนชั้นนายทุนเสมอคือ ช่วยทำให้การครอบงำและการแสวงหาประโยชน์ของชนชั้นปกครองแลดูชอบด้วยเหตุผล หรือไม่ก็ทำหน้าที่เป็นตัวแทนปกป้องของการปฏิวัติในทันทีที่ชนชั้นนายทุนมีพลัง แต่ศีลธรรมที่แท้จริงของมนุษย์จะต้องอยู่เหนือปฏิบัติระหว่างชนชั้น ซึ่งจะมีได้ก็ต่อเมื่อสังคมได้ล่วงเข้าสู่ขั้นที่ปราศจากความขัดแย้งระหว่างชนชั้นแล้ว เรากล่าวว่าหลักศีลธรรมของเรา คือ อะไรก็ได้ที่ช่วยทำลายการจัดสังคมรีดนาทาเร้นกดขี่ขูดรีดเอารัดเอาเปรียบแบบเก่าและพร้อมกับช่วยปกป้องเชิดชูผู้ขยันอาบเหงื่อต่างน้ำทั้งหลาย...^{๒๙}

๑.๕.๑.๗ ชาญ กรัสนัยบุระ กล่าวลักษณะอุดมการณ์ของนักสังคมนิยมว่า ระบอบกรรมสิทธิ์เกิดขึ้นแล้ว การแย่งแย่งระหว่างความมั่งคั่งกับความจน และการกดขี่ขูดรีดระหว่างมนุษย์ด้วยกันก็เกิดขึ้นเป็นเงาตามตัว สังคมมนุษย์ก็เริ่มเข้าสู่ระบอบชนชั้น ประชาชนผู้เมตตาจิตก็พยายามที่จะค้นพบ วิธีทางอันนำไปสู่การปลดปล่อยโซ่ตรวนพันธนาการที่ผูกมัดเพื่อนมนุษย์ ปรับปรุงสังคมให้ถูกต้องทำนองคลองธรรม เพราะเหตุนี้ความคิดนักสังคมนิยมก็บังเกิดขึ้น เพราะท่านเหล่านั้นเชื่อว่า ชนชั้นมีอยู่ใช่ว่าจะเป็นเพราะพรหมลิขิตหรือสวรรค์สาปก็หาไม่ ในเมื่อปรากฏการณ์ไม่ยุติธรรมนั้น มันถูกสร้างขึ้นมาน้ำมือของมนุษย์ ในทำนองเดียวกันมันก็จักต้องได้รับการแก้ไขให้ถูกต้องทำนองคลองธรรมด้วยน้ำมือของมนุษย์เช่นเดียวกัน นักสังคมนิยมที่แท้จริง

^{๒๗} ทินพันธุ์ นาคะตะ, *นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก ปรัชญาและทฤษฎีทางการเมือง*, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเอกสารและตำรา สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์ นิติฯ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓.

^{๒๘} สมภาร พรหมทา, *ปรัชญาสังคมและการเมือง*, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑๐-๑๑๓.

^{๒๙} อาร์ เอ็น แครว์ ฮันท์, *วิเคราะห์ลัทธิคอมมิวนิสต์*, แปลโดย ฉันทิมา อ่องสุริย์, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), หน้า ๑๖๔-๑๖๕.

เป็นผู้มีมนุษยธรรมเปี่ยมไปด้วยเมตตาและความเสียสละ พวกเขาทนดูไม่ได้ต่อสภาวะสังคมอันเต็มไปด้วยความเหลื่อมล้ำต่ำสูงและอธรรม ไม่อาจนิ่งดูดาชีวิตเพื่อนมนุษย์ที่อดอยากยากไร้และสิ้นหวัง^{๓๐}

๑.๕.๑.๘ สุรพงษ์ ชัยนาม ได้กล่าวลำดับขั้นสุดท้ายของสังคมนิยมไว้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องรัฐและการเลิกรัฐกับเรื่องของเอกสิทธิ์ในการออกเสียงเลือกตั้งอย่างทั่วถึง.การมีอยู่ของรัฐเป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นถึงการมีอยู่ของความตึงเครียด โดยที่รัฐมีฐานะอยู่เหนือสังคมและแยกตัวออกจากสังคมส่วนรวม การป้องกันมิให้รัฐมีอำนาจเหนือสังคมและเหนือสมาชิกส่วนรวม โดยให้สมาชิกทุกคนในสังคมมีสิทธิออกเสียงในการกำหนดนโยบาย สามารถมีเสียงควบคุมการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของสังคม สมาชิกทุกคนในสังคม มีอำนาจอิทธิพลเหนือความเป็นอยู่ของตนอย่างจริงจัง โดยร่วมกันปกครองสังคมตนเองแทนที่การมอบอำนาจการปกครองให้กับผู้แทนของตน ทั้งหมดย่อมเป็นวิธีการยกเลิกรัฐหรือเลิกล้มฐานะอำนาจของรัฐมิให้อยู่เหนือสังคม... สมาชิกทุกคนในคอมมูน ต่างมีบทบาทหน้าที่เสมอภาคเทียมกัน ร่วมกันตัดสินใจดำเนินนโยบายในทุกด้าน และนั่นเป็นประชาธิปไตยสังคมนิยมอย่างสมบูรณ์^{๓๑}

๑.๕.๑.๙ พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ทุกศาสนาในโลกนี้เป็นสังคมนิยม ไม่ใช่ประชาธิปไตยอันนิยมทุกศาสนาพระศาสดาต้องการให้ยึดหลักสังคมนิยม เพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธศาสนาแล้วจะยังเป็นสังคมนิยม ไม่มีใครเอาส่วนเกิน เอาแต่เท่าที่จำเป็นหรือพอดี เพื่อว่าส่วนที่เหลือจากนั้นจะได้ตกไปเป็นของสังคม พระมีผ้าไม่เกิน ๓ ผืน บาตร ๑ ใบ กุฎีกว้างเพียง ๗ ฟุต ยาว ๑๒ ฟุต เน้นสันโดษแสวงหาปริโยคเท่าที่จำเป็น เจตนาของพระพุทธศาสนาแล้ว ย่อมเป็นสังคมนิยม ตถาคตเกิดขึ้นมาในโลกนี้ เพื่อประโยชน์แก่อกุลแก่เทวดาและมนุษย์ ไม่ใช่เพื่อใครคนใดคนหนึ่ง และไม่ใช่เพื่อตัวท่านเอง พระพุทธเจ้ามีอุดมคติเป็นสังคมนิยม แต่วิธีปฏิบัติเป็นเผด็จการ กิจกรรมในคณะสงฆ์ก็เลยมีหลักการเป็นอย่างนั้นหมด แม้กระทั่งอุดมคติของพระโพธิสัตว์ก็ต้องช่วยเหลือผู้อื่น แม้ชีวิตก็สละได้ เพราะเห็นแก่สังคม^{๓๒}

๑.๕.๑.๑๐ ดร.อัมเบตการ์ กล่าวว่า ไม่เห็นด้วยกับนักคิดบางคนที่กล่าวว่า ศาสนาเป็นกาฝากของสังคม (Religion is a Parasite) หรือที่ว่า ศาสนาเป็นยาเสพติด (It is an opiate) เพราะมนุษย์มีทั้งกายและใจ จึงต้องการอาหารทางความคิด...พระพุทธศาสนาเปรียบดุจห้วงมหาสมุทร เพราะในมหาสมุทรไม่มีการถือสูงถือต่ำ ทรงใช้ความเมตตาการุณย์เอาชนะหัวใจของคน ไม่มีการถือความแตกต่างกัน ไม่มีสูงมีต่ำไม่มีความมั่งมีหรือยากจน ไม่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะและสีผิว ทรงย้ำสอนว่ามนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกัน ไม่มีใครใหญ่โตปกครองอีกพวกหนึ่ง เพราะเหตุเพียงการเกิดในตระกูลผู้ปกครอง พระองค์ทรงประสงค์จะนำสังคมสงฆ์ซึ่งดำเนินชีวิตตามอุดมคติของพระพุทธศาสนามาวางไว้ให้เห็นเป็นแบบอย่าง นี่คือเหตุผลของการก่อตั้งคณะสงฆ์ขึ้นมาและควบคุมด้วยหลักพระธรรมวินัย^{๓๓}

^{๓๐} ชาญ กรัสนัยบุระ, ประวัติวิวัฒนาการความคิดสังคมนิยม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๕๕), หน้า ๔๘-๕๐.

^{๓๑} สุรพงษ์ ชัยนาม, มาร์กซ์และสังคมนิยม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: ศยาม, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓๓-๑๓๕.

^{๓๒} พุทธทาสภิกขุ, อัมมิกสังคมนิยม, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๘), หน้า ๓๐-๓๓, ๑๐๒, ๑๔๔.

^{๓๓} บี.อาร์.อัมเบตการ์, พระพุทธศาสนาแนวคิดเพื่อพัฒนาสังคมและการเมือง, แปลโดย พระราชปัญญานเมธี, (กรุงเทพฯ: นิติธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๔๔, ๔๙-๕๐, ๘๖.

๑.๕.๑.๑๑ แสวง อุดมศรี ได้กล่าวไว้ว่า สังคมสงฆ์มีพื้นฐานที่มาแตกต่างกัน กล่าวคือ บางคนเคยเป็นกษัตริย์ เศรษฐี มีการศึกษาสูงต่ำ ชชาติตระกูลสูงต่ำ จนกระทั่งเคยเป็นคนยากจนชั้นแค้นที่สุดก็มี แต่เมื่อทุกคนเข้ามาเป็นสมาชิกของสงฆ์ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเปรียบเทียบกฎเกณฑ์ คือ พระวินัยหรือสิกขาบทคือ พระธรรมนุญการปกครอง ที่พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์พิจารณาร่วมกันบัญญัติขึ้น เพื่อใช้เป็นมาตรการควบคุมความประพฤติทางกายและวาจา ปกครองโดยยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักดังปจิมโอวาทที่ตรัสไว้ว่า อานนทฺ พระธรรมและวินัยอันใดที่เราได้แสดงและบัญญัติไว้ เมื่อเราลงกลับไปแล้ว พระธรรมและวินัยนั้นแหละจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย^{๓๔}

๕.๑.๒ งานวิจัย

๕.๑.๒.๑ พระสรสิข รักพรหม ศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางการเมืองของเพลโตกับแนวความคิดทางการเมืองของพระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปความได้ว่าในการศึกษาแนวความคิดทางการเมืองทั้ง ระบบ ทั้งพระพุทธศาสนาเถรวาทและเพลโตเน้นการพัฒนาด้านศักยภาพและคุณภาพของมนุษย์ด้วยกัน โดยเพลโตเน้นถึงหน้าที่ที่ต่างต้องพึงพาอาศัยกัน การอยู่ร่วมกันอย่างมีอาระและอยู่ใต้กติกาจากราชปราชญ์ ส่วนพระพุทธศาสนาเน้นธรรมะในการอยู่ร่วมกันหลายระดับเพื่อความสุข แต่ความสุขสูงสุดคือการหลุดพ้นเป็นภาวะนิพพานอันเป็นความสุขนิรันดร์^{๓๕}

๕.๑.๒.๒ พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ ศึกษาเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดปรัชญาการเมืองของคาร์ล มาร์กซ์ เห็นว่าคำสอนทางพระพุทธศาสนาดูเหมือนจะสอดคล้องกับแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ มากกว่าศาสนาอื่นๆ เพราะพระพุทธศาสนาเน้นสอนเรื่องกรรม คือ การกระทำเน้นการพึ่งตนเอง เน้นการพัฒนาสติปัญญา และยังต่อต้านอำนาจกดขี่ขูดรีดจากพระเจ้า ต่อต้านไสยศาสตร์ หรือศรัทธา(ความเชื่อ) ที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาความรู้^{๓๖}

๕.๑.๒.๓ พระมหาภาษิต สุภาสิโต(สุขวรรณดี) ศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางการเมืองของเพลโตกับแนวความคิดทางการเมืองของพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แสดงความเห็นว่า พุทธปรัชญาเถรวาทสอนว่ามนุษย์ทุกคนต่างก็เป็นเพื่อนร่วมสุขทุกข์ด้วยกัน ตลอดทั้งสรรพสัตว์ก็ล้วนตกอยู่ในอำนาจแห่งความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ดังนั้นควรจะปฏิบัติต่อทุกชีวิตดุจเป็นญาติ ด้วยคุณธรรม คือ เมตตาปราณีอย่าได้คิดมุ่งร้ายทำลายกันและกันด้วยผูกอาฆาต พยาบาทจองเวรกัน^{๓๗}

๕.๑.๒.๔ สมศักดิ์ เนียมเล็ก พบว่า แนวคิดทางการเมืองของพุทธศาสนิกชน มีพื้นฐานจากความคิดทางพระพุทธศาสนาเถรวาท นอกจากนั้นท่านยังได้นำหลักบางอย่างของพระพุทธศาสนาิกายเซน และหลักการของคริสต์ศาสนา ตามความเข้าใจของท่านอธิบายความคิดทางการเมืองของท่าน ความคดทาง

^{๓๔} แสวง อุดมศรี. การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า ๓๓,๔๓.

^{๓๕} พระสรสิข รักพรหม, “ การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางการเมืองของเพลโตกับแนวความคิดทางการเมืองของพระพุทธศาสนาเถรวาท ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗), หน้า ๙๓

^{๓๖} พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดปรัชญาการเมืองของคาร์ล มาร์กซ์”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๖๙-๗๐.

^{๓๗} พระมหาภาษิต สุภาสิโต(สุขวรรณดี), “ชีวิตในอุดมคติตามพระคัมภีร์ของพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๔๔.

การเมืองของท่าน มีความเป็นพลวัตรตามสภาพการณ์ของสังคมและการเมือง ที่เป็นอยู่ในขณะที่ท่านเสนอความคิด โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. ๕ – ๕ ๙ คุณค่าของความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ อาจจะพิจารณาได้สองส่วนด้วยกันคือ ส่วนแรก ในฐานะหลักการหรือคุณค่าทางด้านจิตใจ พุทธทาสภิกขุเสนอว่าระบบการเมืองใดก็ตาม ถ้าประกอบด้วยธรรมแล้ว ถือว่าเป็นระบบการเมืองที่ถูกต้อง ท่านได้นำเสนอระบบการเมืองแบบ “ธัมมิกสังคมนิยม” เป็นระบบการเมืองในอุดมคติ ส่วนที่สองในด้านของระบบการปกครอง การที่พุทธทาสภิกขุเห็นว่า การปกครองที่ผู้ปกครองใช้วิธีการปกครองแบบเผด็จการโดยมีธรรมกำกับ เป็นการปกครองที่ดีที่สุด^{๓๘}

๕.๑.๒.๕ มยุรา อรุณนรเศรษฐ์ ได้ศึกษาเรื่อง พระพุทธศาสนากับการเมือง : กรณีศึกษาการปฏิบัติตนของนักการเมืองในปัจจุบัน สรุปความได้ว่า นักการเมืองที่ดีและมีคุณภาพควรปฏิบัติตนหรือพฤติกรรมการวางตนตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ดังนี้) มีความซื่อสัตย์ สุจริต ทั้งกาย วาจา ใจและการกระทำ) มีความเที่ยงธรรมหรือเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่) มีสัจจะรักษาคำพูด พูดจริง ทำจริงและมีความจริงใจ ๔) มีความรับผิดชอบต่อตนเองและหน้าที่การงานโดยส่วนรวม ๕) เสียสละส่วนตัวเพื่อส่วนรวม) เคารพและปฏิบัติตามมติส่วนรวม) เคารพที่ประชุมและรักษาความลับของที่ประชุมตามที่ระเบียบกำหนด) หลีกเลี่ยงอบายมุขและหมิ่นประมาทติตนในทางเจริญ^{๓๙}

๕.๑.๒.๖ สมคิด คำบอน พบว่า (๑) แนวคิดธัมมิกสังคมนิยม ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก ซึ่งประกอบด้วยธรรม ธรรมะคือธรรมชาติ กฎธรรมชาติ หน้าที่ตามกฎธรรมชาติ และผลของการทำหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ สังคมนิยมคือ การเพ่งเล็งเกี่ยวกับคนหมู่มาก การเห็นแก่ส่วนรวม มุ่งหาประโยชน์สุขให้แก่มหาชนไม่เอาส่วนเกิน (๒) การนำหลักแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมมาประยุกต์ให้กับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย การพัฒนาคนไม่ให้เป็นทาสของวัตถุ แต่ให้เห็นคุณค่าของหลักธรรม โดยการพัฒนาการศึกษาให้ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ ยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักและประกอบอยู่ด้วยธรรม การใช้ระบบศีลธรรมพัฒนาให้บุคคลมีคุณธรรมและศีลธรรมเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อสร้างสังคมให้เป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข การพัฒนาการเมืองให้มีคุณธรรม โดยมีธรรมะคือหน้าที่ที่จะต้องประพฤติให้เกิดสันติสุขในหมู่มนุษย์ทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวมอย่างปราศจากปัญหาใดๆ เป็นเป้าหมายในการปกครอง และการจัดระบบการเมืองให้ถูกต้อง คือให้เป็นระบบการเมืองที่อยู่บนฐานของคุณธรรม^{๔๐}

จากการทบทวนเอกสารในเบื้องต้น พบว่าแนวคิดเรื่องสังคมนิยมส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นที่จะกล่าวถึงการต่อสู้ระหว่างชนชั้น อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการขัดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การล้มล้างระบบนายทุน เพื่อยกเลิกระบบชนชั้น สร้างความเสมอภาค และเท่าเทียมกันในสังคม วิธีแก้ไขปัญหาสังคมส่วนใหญ่จะมอบ

^{๓๘} สมศักดิ์ เนียมเล็ก, “วิเคราะห์ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๔.

^{๓๙} มยุรา อรุณนรเศรษฐ์, “พระพุทธศาสนากับการเมือง : กรณีศึกษาการปฏิบัติตนของนักการเมืองในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๘ .

^{๔๐} สมคิด คำบอน, “แนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุกับการพัฒนาประชาธิปไตย”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช), ๒๕๕๒ .

ให้เป็นภาระการบริหารจัดการของรัฐ เป็นการจัดระเบียบสังคมโดยใช้วิธีการควบคุม ไม่มีส่วนใดที่จะกล่าวถึงการพัฒนาคุณธรรมในปัจจุบัน เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีในตัวตนตน ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าการสร้างสังคมที่สมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะใด ถ้ามนุษย์มีสำนึกดีไม่ว่ารัฐจะใช้ระบบใดในการปกครอง สังคมอุดมคติในทุกรูปแบบสามารถเกิดขึ้นได้ ดังนั้นงานวิจัยเล่มจึงเสนอแนวคิดเรื่องธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ ที่ผู้วิจัยมองว่าเป็นการปฏิรูปสังคมที่สมบูรณ์ที่สุดที่สามารถเป็นไปได้

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) มุ่งรวบรวมศึกษา วิเคราะห์เชิงวิพากษ์ข้อมูลจากหลายแหล่ง แบ่งประเภทได้ดังนี้

๑.๖.๑ ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมเอกสารต้นฉบับของแนวคิดหรือทฤษฎีปรัชญาสังคมและการเมือง การปกครองของสังคมนิยม โดยเน้นผลงานของเพลโต คาร์ล มาร์กซ์ และท่านพุทธทาสภิกขุเป็นหลัก จากหนังสือ ผลงานวิจัย วิเคราะห์ วิจัย บทความต่างๆ ที่เกี่ยวกับแนวคิดสังคมนิยม พร้อมทั้งรวบรวมข้อมูล เอกสารเกี่ยวกับระบบโครงสร้าง วิถีชีวิต ลักษณะความเป็นอยู่ของสังคมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอรรถกถาและฎีกาต่างๆ

๑.๖.๒ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต้นฉบับและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทำการจัดลำดับความสำคัญ จัดกลุ่มแบ่งประเภท เปรียบเทียบความเหมือนความแตกต่าง ทำการเขียนวิเคราะห์วิจารณ์ข้อมูลในเชิงปรัชญา ชีวประวัติและโทษ ข้อดีข้อเสีย อิทธิพลความเชื่อสภาพแวดล้อม ความจำเป็น ความเหมาะสมของแนวคิดและวิธีการปฏิบัติ พร้อมทั้งขอคำปรึกษาแนะนำจากผู้รู้ และเข้าร่วมฟังสัมมนาในประเด็นด้านการเมืองการปกครอง เพื่อหามุมมองแนวคิดที่หลากหลายมิติ และเขียนอธิบายเพิ่มเติมขยายเนื้อหาในประเด็นที่ไม่ชัดเจนให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบถึงแนวคิดเรื่องสังคมนิยมในปรัชญาตะวันตก

๑.๗.๒ ทำให้ทราบถึงแนวคิดเรื่องสังคมนิยมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๗.๓ ทำให้ทราบถึงเกณฑ์การพิจารณา จุดเด่นจุดด้อย ตลอดจนความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องสังคมนิยมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท